

Розділ II. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

УДК 37.01:17.022.1 (4+477)

© Т. В. Андрущенко, 2016

Т. В. Андрущенко (м. Київ)

ЦІННІСНА ПАЛІТРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ОСВІТИ (УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР)

Андрущенко Т. В. Ціннісна палітра європейського простору освіти (український вимір). Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми впровадження ціннісних орієнтирів в систему світосприйняття молоді при вибудовуванні європейської та української освітніх систем.

Представлено узагальнений аналіз основних нормативних документів у сфері освітньої політики, які чітко й однозначно декларують європейський вектор суспільно-політичного розвитку на основі імплементації та утвердження базових європейських цінностей через інтеграцію системи вищої освіти України у Європейський освітній простір.

Констатовано, що цінності відповідають актуальним потребам та ідеалам людини, а суспільно політичні трансформації в Україні продемонстрували активну позицію молоді щодо цінностей свободи, братерства та рівності.

Обґрунтовано, що освіта є середовищем здатним породжувати енергію толерантності; середовищем, в якому стверджуються загальнолюдські, гуманістичні цінності істинності, добра, взаємоповаги, братерства і свободи думки, самореалізації особистості. Прогностична сутність освіти, її перспективна спрямованість у майбутнє, інноваційні форми організації освітнього процесу, сприяють тому, що міжнародні освітні та наукові інтегративні процеси стають перспективною моделлю майбутнього світового цивілізаційного порозуміння. Саме через освітньою діяльність буде сформована духовно-ціннісна траєкторіє прогресивного руху об'єднаної Європи – гуманістична, демократична, загальнолюдська.

Ключові слова: цінності, загальнолюдські цінності, європейські цінності, цінності української молоді, освіта, освітня діяльність, освітня політика, європейський освітній простір, інноваційні процеси педагогічної освіти у європейському просторі.

Постановка проблеми. Провідні нормативні документи у сфері освітньої політики чітко й однозначно декларують європейський вектор суспільно-політичного розвитку на основі імплементації та утвердження базових європейських цінностей через інтеграцію системи вищої освіти України у Європейський освітній простір. Відповідно, аналіз проблеми впровадження ціннісних орієнтирів в систему світосприйняття української молоді при вибудовуванні взаємодії європейської та української освітніх систем є актуальною проблемою й, одночасно, завданням її розвитку.

Аналіз існуючих публікацій та виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про вищу освіту» у статті третій «Державна політика у сфері вищої освіти» проголошує необхідність «міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи» [1].

Освіта є середовищем здатним породжувати енергію толерантності; середовищем, в якому стверджуються загальнолюдські, гуманістичні цінності істинності, добра, взаємоповаги, братерства і свободи думки, самореалізації особистості. Вплив освіти на міжцивілізаційні

інтеграційні процеси та формування цінностей світової світоглядно-інтелектуальної єдності носить багаторівневий та різноспрямований характер, здійснюється багатьма суб'єктами соціокультурної та просвітницької творчості. За сучасних умов інтернаціоналізації знання виступає як вирішальний ресурс, а процес його нагромадження набуває безперервного характеру.

Випереджальна суть освіти, перспективна спрямованість до вирішення різноманітних проблем, особливості організації освітнього процесу, спрямованого на інноваційний розвиток науково-педагогічних методів сприяють тому, що саме інтеграція в сфері освіти, в комплексі з міжнародною науковою співпрацею, являється перспективною моделлю майбутнього світового міжцивілізаційного порозуміння. Лише із залученням абсолютної більшості освітянських спільнот можливий справжній рух до побудови ефективно інтелектуально-інноваційної цілісності, яка здатна буде протистояти глобальним проблемам та долати фактори міжцивілізаційних розколів.

Цінності мають для людини велике значення і відповідають її актуальним потребам та ідеалам. Суспільно політичні трансформації в Україні продемонстрували зростаючу роль і значення цінностей свободи, братерства та рівності особливо через призму активної позиції молоді.

Аналіз соціологічних досліджень свідчить про певні трансформації ціннісних орієнтирів української молоді. Зокрема, дослідження проведене групою соціологів і соціальних працівників України 7 – 8 грудня 2013 року свідчить що: «найважливішими ціннісними пріоритетами для української молоді є Безпека, Доброзичливість, Універсалізм і Самостійність. Найменш важливими – Традиційність, Стимуляція та Конформізм. Більшість молоді дійсно хоче передусім покращити життя в країні, а не своє особисте, і задля цього згодна йти на незручності й втрати [2].

Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 17 по 22 травня 2013 року демонструє важливість та першочерговість цінностей демократії та прав людини, які посіли провідну позицію у вивченні європейської самоідентифікації українських громадян Цінність свободи – «відчувати себе вільною людиною» посіла п'яте місце в системі пріоритетів опитаних [3].

Серед цінностей, що формують аксіологічну основу інтернаціоналізації освіти, ключова роль належить таким з них, як миролюбство.

Без перебільшення, проблеми війни і мир, екологічної безпеки і збереження цивілізації, стоять коли б чи не на першому місці серед глобальних проблем сучасності. На їх вирішення людство мобілізує всі наявні ресурси і зусилля. Здавалося б, ХХ століття, яке пережило дві світові війни й ряд глобальних техногенних катастроф, забезпечило усвідомлення цінності миру та екологічної безпеки. Між тим, проблеми не тільки залишаються, але й поглиблюються. Агресія Росії в Україну, анексія Криму, ряд інших локально-світових військових конфліктів та екологічних катастроф, вимагають від людства ще раз повернутись до цих цінностей, забезпечити їх виховання засобами освіти, особливо на рівні нових поколінь.

Миролюбство, прагнення до мирного співіснування з іншими людьми, народами і культурами, здатність до безконфліктного вирішення всілякого роду суперечностей є ознаками і характеристиками людини, які необхідно набувати в процесі планомірного виховання і навчання. Одним з головних завдань освіти всіх країн сучасного світу є виховання миролюбної людини, члена суспільства, локального і глобального, який прагне і вміє себе самореалізувати без суперечностей з іншими.

Сьогодні в Європі та в багатьох інших регіонах світу склалося глибоке переконання у тому, що виховання миролюбства, гуманізму і толерантності є найважливішими пріоритетами

діяльності національних систем освіти. Враховуючи це, необхідна в рамках сучасної реформи української освіти активно актуалізувати проблематику формування миролюбства засобами навчання і виховання.

Особливу роль в процесі навчання і виховання духовно-світоглядних орієнтацій молоді на мир і злагоду відіграє, звичайно, постать вчителя, наставника, викладача, авторитет яких має використовуватися для гуманістичного прищеплення дітям, юнацтву та молоді чітких орієнтаційно-ціннісних установок на миролюбство і толерантність, що відповідає як інтересам вітчизняного суспільства, так і прагненню України щодо приєднання до єдиної сім'ї європейських народів. Європа потребує нового вчителя, здатного виконати покладену на нього історичну місію. Завдання його підготовки цілком і повністю покладається на педагогічні університети, які мають здійснити ряд організаційних, змістовних і методологічних трансформацій, розпочати процес формування нового вчителя за єдиною європейською системою деідеологізованих і департизованих цінностей, базовими серед яких є толерантність, демократія, миролюбство, справедливість і солідарність.

Вся система освіти, з нашої точки зору, має бути спрямована на формування у дітей і молоді не просто терпимого ставлення до інших народів і культур, а глибинного відчуття взаємоповаги і необхідності взаєморозуміння та ціннісного взаємопроникнення з метою формування феноменологічного підґрунтя для активного застосування кожною людиною загальнолюдських цінностей гуманізму, солідарності, демократії і миролюбства. Важливо, щоб навчально-виховний простір системно засновувався на ціннісно-принципових конструктах феноменологічно-поведінкового ствердження гуманістично-миролюбних світоглядних орієнтацій, ключовою з яких має бути визнання абсолютної цінності кожної людини. І. Бех у своїй статті «Виховання у дітей миролюбства» визначає такі пріоритети мирного співіснування людства, які мають лежати в основі виховання кожної особистості: людина – найвища цінність цивілізації; свобода і права людини – загальнолюдські цінності; толерантне ставлення до прав та інтересів усіх народів і націй – першочергова умова мирного співіснування і недопущення збройних конфліктів; гуманізм і справедливість – універсальні принципи вселюдських стосунків; нетерпиме ставлення до порушень прав і свобод людини і народів, де б це не було, гарантія стабільного і мирного миру на всій Землі [4].

У філософсько-освітній літературі сформульовані основні принципи та напрями виховання миролюбства, які іноді навіть здаються очевидними і незаперечними. Що ж стоїть на перешкоді їх всебічному втіленню у вітчизняній педагогічно-виховній практиці? Насамперед, сьогодні необхідно позбуватися традиції авторитарної, суб'єкт-об'єктної педагогіки, яка в основі своїй встановлює статусне розшарування між різними суб'єктами навчально-виховного процесу, що не сприяє вихованню толерантного ставлення до іншого. Сучасна європейська практика виховання миролюбства і толерантності ґрунтується виключно на суб'єкт-суб'єктній, гуманістичній парадигмі виховання, яка ставить у центр будь-якого педагогічного процесу розвиток комунікативно-екзистенціального потенціалу дитини.

В епоху глобалізації необхідно прагнути до максимальної сумісності систем вищої освіти. Це дасть змогу всім країнам-учасникам цього процесу, скориставшись перевагами культурної розмаїтості, неухильно підвищувати якість освіти і підготовку спеціалістів за загальноновизнаними кваліфікаціями та забезпечити мобільність студентів.

Реальним кроком до здійснення цих завдань стало створення Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи. Адже об'єднавчий процес народів і культур, який розгортається на теренах Європи, передбачає формування людини, здатної до співжиття у суспільстві без насильства, в мирі й злагоді, за принципами гуманізму, милосердя, справедливості та свободи. Реалізація цього завдання неможлива без формування у сучасного

вчителя толерантного ставлення до інших у межах задекларованих прав людини. Навчаючи дітей, формуючи їх світогляд і культуру такий учитель виховує у молодого покоління здатність жити і працювати в умовах полікультурної взаємодії народів європейського простору. «Європа потребує нового вчителя, здатного виконати покладену на нього історичну місію. Завдання ж його підготовки цілком і повністю покладається на педагогічні університети, які мають здійснити ряд організаційних, змістовних і методологічних трансформацій, розпочати процес формування нового вчителя за єдиною європейською системою деідеологізованих і департизованих цінностей. Базовими серед яких є толерантність, демократія, миролюбство, справедливість і солідарність [5].

Загалом, європейська педагогіка сформувала спільну платформу цінностей, актуальну для всіх країн і народів континенту. З огляду на це формування нового вчителя за єдиною шкалою загальнолюдських цінностей і з урахуванням національних особливостей є головним стрижнем, навколо якого мають розгортатися модернізаційні та інноваційні процеси педагогічної освіти у європейському просторі. Сучасний європейський вчитель покликаний знайти відповіді на виклики епохи й повернути учнівську і студентську аудиторію в лоно класичного наукового знання, високої культури, соціально-практичного досвіду поколінь, загальнолюдських соціокультурних цінностей, духу гуманізму і людинолюбства.

В контексті інтернаціоналізації цінностей таким документом є педагогічна Конституція Європи, яка визначає принципи і методологію філософії та політики процесу підготовки сучасного педагога для об'єднаної Європи XXI століття. Її ухвалення забезпечує розгортання узгодженої трансуніверситетської політики в галузі педагогічної освіти, регламентує педагогічну діяльність, визначає порядок формування, організації і діяльності ключових ланок загального механізму підготовки педагогічних кадрів, врегулює суб'єкт-суб'єктні відносини в системі педагогічної освіти країн європейського простору. Водночас цінності Конституції можуть бути адаптованими до педагогічних традицій і національної освітньої політики кожної з країн, які її приймуть та на підставі якої діятимуть. Крім того, маючи ціннісну природу, педагогічна освіта в Європейському просторі, яка нині розвивається в умовах зміни філософської парадигми організації та змісту такої освіти в контексті викликів глобалізованого світу, повинна спиратися на загальну ціннісну платформу європейської педагогічної освіти. Підвалини останньої складають норми, вироблені європейською спільнотою упродовж її історичної еволюції та мають деідеологізований і департизований характер. А основними педагогічними цінностями проголошуються толерантність, демократія, миролюбство, екологічна безпека, права людини і солідарність. Підготовлений на такій ціннісній основі, новий вчитель повинен бути здатним до «стирання» образу іншого як «ворога»; формування толерантності, зваженості і миролюбності; утвердження екологічного світогляду; виховання поваги до прав людини, демократії і солідарності. Означені цінності, пронизані духом толерантності, – діяльній ідеології європейської спільноти, у своїй взаємодії формують духовну платформу, на якій базується підготовка нового вчителя в країнах європейського простору [6].

Отже, сучасній Європі потрібний такий новий вчитель, духовний світ якого повинен ґрунтуватися на зазначених вище духовних цінностях. Адже духовний світ особистості – це той сутнісний стрижень, який необхідний людині для повновартісного життя в суспільстві. «Людину тримає в цьому світі насамперед глибока віра у краще майбутнє, у свої сили, у товаришів і друзів, разом з якими його (майбутнє) можна наблизити. Вона вірить у силу людського інтелекту, його здатність до пізнання навколишнього світу, його раціонального перетворення суспільно корисною і доцільною працею. Людину піднімає не менш глибока надія на те, що незважаючи на усілякі негаразди, людство, зрештою, знайде вихід із будь-якої ситуації, відшукає й застосує ресурси, які забезпечать досягнення людських контурів життя. Людина

любить природу і собі подібних, з любов'ю ставиться до всього оточуючого світу і саме в любові знаходить той незаперечний камертон, за звучанням якого може бути вибудована реальність, співмірна з уявленням про людину як найвищу цивілізаційну цінність [5].

Саме таку людину й покликана творити сучасна освіта, яка із галузі накопичення знань усе більше перетворюється у сферу формування духовного обличчя особистості. Це й спричинює потребу в пошуку продуктивних шляхів удосконалення освітньої діяльності щодо генерування нового вчителя як суб'єкта новітнього освітнього процесу.

Першим кроком на цьому шляху і є створення Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи та ухвалення педагогічної Конституції Європи, в якій визначається єдина шкала цінностей, котрі могли б бути покладеними в основу навчання і виховання нового вчителя у всіх країнах європейського континенту.

Другий крок – розробка концепції та звернення до урядів країн Європи з відповідною пропозицією щодо її реалізації.

Третій – переведення проблеми в практичну площину з урахуванням національних та інших особливостей країн європейського простору.

Саме через діяльність нового вчителя буде сформована духовна платформа нового типу життєдіяльності об'єднаної Європи – гуманістична, демократична, загальнолюдська. Це – глибока потреба європейського соціуму у відродженні цінностей.

Висновок. Отже, нами представлено узагальнений аналіз основних нормативних документів у сфері освітньої політики, які чітко й однозначно декларують європейський вектор суспільно-політичного розвитку на основі імплементації та утвердження базових європейських цінностей через інтеграцію системи вищої освіти України у Європейський освітній простір.

Обґрунтовано, що освіта є середовищем здатним породжувати енергію толерантності; середовищем, в якому стверджуються загальнолюдські, гуманістичні цінності істинності, добра, взаємоповаги, братерства і свободи думки, самореалізації особистості. Прогностична сутність освіти, її перспективна спрямованість у майбутнє, інноваційні форми організації освітнього процесу, сприяють тому, що міжнародні освітні та наукові інтегративні процеси стають перспективною моделлю майбутнього світового цивілізаційного порозуміння. Саме через освітньою діяльність буде сформована духовно-ціннісна траєкторіє прогресивного руху об'єднаної Європи – гуманістична, демократична, загальнолюдська.

Формування педагога, чий світогляд ґрунтується на згаданих принципах і цінностях, є одним з найважливіших завдань української системи вищої педагогічної освіти, адже від цього безпосередньо залежить потенціал становлення і розвитку України як європейської нації, що відзначається миролюбними і толерантними настроями щодо інших народів і країн світу, а також до всебічної співпраці і співробітництва з ними.

Література

1. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 року <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>
2. Радикалізовані європейці: цінності Євромайдану в порівнянні з європейськими. Інфографіка <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/01/14/7009459/?attempt=1> .
3. Що треба для того, щоб Ви відчули себе європейцем? http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=895 .
4. Бех І. Виховання у дітей миролюбства / І. Бех // Початкова школа. – 1999. – № 8. – с. 18.
5. Андрущенко В. Вчитель, якого чекають. Стаття третя. Електронний ресурс. – Режим доступу до сторінки: <http://www.enpuir.npu.edu.ua>.

6. *Педагогічна Конституція Європи*. Електронний ресурс. – Режим доступу до сторінки: <http://www.arpue.org/index.php/uk/holovna/19-novyiny/89-pedahohichna-konstytutsiia>.

Андрущенко Т. В. Ценностная палитра европейского пространства образования (украинское измерение). Статья посвящена теоретическому анализу проблемы внедрения ценностных ориентиров в систему мировосприятия молодежи при выстраивании европейской и украинской образовательных систем.

Представлен обобщенный анализ основных нормативных документов в сфере образовательной политики, которые четко и однозначно декларируют европейский вектор общественно-политического развития на основе внедрения и утверждения базовых европейских ценностей путем интеграции системы высшего образования Украины в Европейское образовательное пространство.

Констатировано, что ценности отвечают актуальным потребностям и идеалам человека, а общественно политические трансформации в Украине продемонстрировали активную позицию молодежи относительно ценностей свободы, братства и равенства.

Обосновано, что образование является средой способной породить энергию толерантности; средой, в которой утверждаются общечеловеческие, гуманистические ценности истины, добра, взаимоуважения, братства и свободы мысли, самореализации личности. Прогностическая сущность образования, его перспективная направленность в будущее, инновационные формы организации образовательного процесса, способствуют тому, что международные образовательные и научные интегративные процессы становятся перспективной моделью будущего мирового цивилизационного понимания. Именно путем образовательной деятельности будет сформирована духовно-ценностная траектория прогрессивного движения объединенной Европы – гуманистическая, демократическая, общечеловеческая.

Ключевые слова: ценности, общечеловеческие ценности, европейские ценности, ценности украинской молодежи, образование, образовательная деятельность, образовательная политика, европейское образовательное пространство, инновационные процессы педагогического образования в европейском пространстве.

Andrushchenko T. V. Value palette of European space education (Ukrainian dimension).

The article devoted to theoretical analysis of the problems of introduction of value-orientation in the worldview of youth in the building up of Ukrainian and European educational systems.

Presents general analysis of the basic normative documents in the area of educational policy that clearly and unequivocally declared European vector of social and political development based on implementation and strengthening of basic European values through integration of higher education of Ukraine into the European educational space.

Ascertained that the values correspond to the actual needs and ideals of human and social political transformation in Ukraine demonstrated the active role of youth regarding values of liberty, fraternity and equality.

Proved, that education is an environment able to generate power tolerance; environment in which confirming general human, humanistic values of truth, goodness, mutual respect, brotherhood and freedom of thought, personal fulfillment. Prognostic nature of education, its perspective directivity into future, innovative forms of educational process, contribute to the fact that international educational and scientific integrative processes become perspective model of the future world civilization understanding. It is through educational activities will be formed spiritual values trajectory progressive movement united Europe - humanistic, democratic, general human.

Keywords: values, general human values, European values, values of Ukrainian youth, education, educational activities, educational policy, European educational space, innovative processes of pedagogical education into European space.

Відомості про автора:

Андрущенко Тетяна Вікторівна – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичної психології та соціально-правових технологій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Статтю подано до друку 10.05.2016

УДК 159.947.24

© Ю. А. Алексєєва, 2016

Ю. А. Алексєєва (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ВІРИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Алексєєва Ю. А. Соціально-психологічні умови розвитку віри в юнацькому віці. У статті представлено погляди психологів на вивчення соціально-психологічних умов розвитку віри в юнацькому віці. Констатовано, що формування віри в юнацькому віці багато в чому пов'язане зі специфікою соціальної ситуації розвитку, яка змушує підростаюче покоління самостійно робити вибір і посідати незалежні позиції. Проаналізовано взаємозв'язок розвитку віри з показниками психічного розвитку (провідними видами діяльності, новоутвореннями), характерними для юнацького віку. Встановлено, що навчально-професійна діяльність сприяє розвитку в юнаків і дівчат віри у власну інтелектуальну компетентність, тобто віри в можливість ефективно вирішувати проблемні ситуації в тій чи іншій предметно-пізнавальній сфері, спираючись на сформовану базу знань. Проаналізовано розвиток структурних компонентів віри (когнітивного, емоційного, ціннісно-мотиваційного, поведінкового). Встановлено, що розвиток віри в юнацькому віці пов'язаний зі становленням світогляду, який часто будується на ідеалістичній картині уявлень про світ; потребою в розумінні власного призначення; актуальністю етичних категорій добра й зла в оцінці чужих і своїх вчинків. Констатовано, що віра в юнацькому віці ґрунтується на диференційованій системі цінностей і ідеалів; стійкій актуалізації прагнень до усвідомлення смислу свого існування та саморозкритті. З'ясовано, що становлення віри пов'язане із розвитком у молодих людей почуттів обов'язку, впевненості в собі, високого рівня самоприйняття й самоцінності, довіри до себе та інших, здатності до емпатії. Проаналізовано розвиток видів віри (віри в себе, в іншого, в соціальні цінності, духовно-релігійної, містичної). Зроблено висновок, що на розвиток віри в юнацькому віці суттєво впливають соціальні події та внутрішні психологічні фактори особистості.

Ключові слова: віра, віра в себе, віра в іншого, віра в соціальні цінності, містична віра, релігійна віра, компоненти віри, юнацький вік.

Постановка проблеми. Віра – це системне утворення, що активізує духовні резерви особистості, впливає на базове емоційно-ціннісне ставлення людини до себе та інших, надає сенс життєвому шляху людини. Тому важливою проблемою вікової психології є вивчення умови розвитку віри, її структури й форм в юнацькому віці.

Метою статті є аналіз соціально-психологічних умов та факторів, що впливають на розвиток форм та структурних компонентів віри в юнацькому віці.

Аналіз останніх публікацій та виклад основного матеріалу. Формування віри в юнацькому віці багато в чому пов'язане зі специфікою соціальної ситуації розвитку. Її